

PREDAREA LIMBII GERMANE LA GIMNAZIUL DIN BLAJ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

IACOB MĂRZA

În ansamblul măsurilor reformatoare ale împăratului Iosif al II-lea un loc bine stabilit ocupa introducerea limbii germane în diferite domenii de activitate din provinciile imperiului. Avînd în vedere considerente politice și culturale precise, Curtea de la Viena viza — este un fapt deja stabilit — centralizarea, uniformizarea și unificarea activității unor compartimente ale vieții publice din cadrul unui imperiu vast și eterogen¹.

În ceea ce privește sistemul de învățămînt al epocii, Iosif al II-lea a hotărît ca, începînd cu 1 noiembrie 1784, să nu mai fie trimiși în școlile latine tineri care nu cunosc limba germană². Se urmărea, așadar, prin această prevedere adaptarea învățămîntului tendințelor politicii de centralizare, uniformizare și unificare ale statului habsburgic.

Problema introducerii limbii germane în școlile din Transilvania în epoca iluminismului iosefinist a fost amplu discutată de autoritățile locale. Ele stăruiau pentru menținerea limbii latine în învățămînt, uzînd de tradițiile culturale ale provinciei³. Însă, aveau în vedere și anumite privilegii politice și culturale, pe care le-ar fi pierdut prin aplicarea acestei legi.

Frământările legate de introducerea limbii germane în învățămînt n-au ocolit nici centrul școlar al Blajului. Aici s-au luat măsuri în această privință. În decembrie 1785 se raporta, deja, guvernului că 10 elevi, admiși în prima clasă de gramatică a gimnaziului, au dovedit cunoștințe necesare din limba germană⁴. În 1790, Curtea de la Viena hotărăște chiar numirea unui profesor de limba germană, care urma să fie retribuit din fondul religios transilvănean⁵. În cele din urmă, va funcționa, ca profesor de limba germană la Blaj, Iosif Katonay⁶.

Fenomenul predării limbii germane la Blaj, ca de altfel în toate celelalte centre școlare din Transilvania, trebuie interpretat nu numai prin prisma scopului politic și cultural, urmărit de Curtea de la Viena, ci avînd în vedere și consecințele educative și informative asupra elevilor. Aceștia puteau intra în contact, odată cu însușirea limbii germane în limitele prevederilor programei școlare⁷, nu numai cu elemen-

¹ D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Ediție nouă, refăcută, București, 1967, p. 251.

² Idem, p. 252.

³ L. Protopopescu, *Contribuții la istoria învățămîntului din Transilvania 1774—1805*, București, 1966, pp. 151—154.

⁴ Idem, p. 152.

⁵ Idem, p. 214, nota 2.

⁶ N. Comșa, *Dascălii Blajului*, Blaj, Tip. semin., 1940, p. 37.

⁷ De exemplu, la anul al treilea de gramatică, din cadrul gimnaziului, compozițiile prevăzute pentru vineri dimineața aveau ca scop și folosirea limbii germane. Aceași problemă se punea în cadrul clasei a doua de umanități, unde

tele de bază ale unei limbi de circulație continentală ci și cu câteva din dimensiunile culturii germane vechi și moderne, a cărui aport la evoluția generală a spiritualității europene se cunoaște îndeobște.

Avînd în vedere aceste aspecte, putem înțelege mai bine și interpreta la justa lor valoare documentele de arhivă, recent descoperite⁸. Din cercetarea lor se conturează, după cum vom vedea, predarea limbii germane la gimnaziul din Blaj în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Mărturiile documentare asupra acestei probleme, care reprezintă o parte din vasta tematică a conținutului învățămîntului în centrul școlar al Blajului, sînt 4 *Synopsis Materiae*. Documentele ne apar ca un fel de programe școlare, care cuprindeau problemele fundamentale ce urmau să fie preparate de elevii înscriși la examene. Ele ne dovedesc, în mod concludent, nu numai nivelul învățămîntului românesc la Blaj în epoca respectivă din obiectul de studiu al limbii germane, ci și capacitatea cadrelor didactice, deci nivelul pregătirii lor de specialitate, în cadrele impuse de prevederile programelor școlare.

Redactate, de regulă, în limba latină de profesorul care predă obiectul de studiu, în cazul de față era Grigore Moldvai (Moldovan)⁹, aceste *Synopsis Materiae* sau „matesuri“, cum mai sînt cunoscute în literatura istorică, erau trimise forului tutelar imediat următor. În situația gimnaziului românesc de la Blaj erau expediate lui Ioan Lemeni, în dubla sa calitate: episcop al românilor greco-catolici din Transilvania și director suprem al aceleiași instituții de învățămînt¹⁰.

vinerea, înainte de masă, exercițiile alternative asupra stilului se efectuau nu numai în limba națională ci și în limba germană. Cf. *Norma regia pro scholis Magni Principatus Transilvaniae Josephi II. Caesar. Avg. Magni Principis Trans. ivssu edita M. DCC. LXXXI*, Cibinii, Typ. Martini Hochmeister, p. 50, 54, 55, 61, 72. Vezi și L. Protopopescu, *op. cit.*, p. 205, 206, 211.

⁸ Arhivele statului. Filiala jud. Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj (Cabinetul mitropolitului), 241/1841, 1455/1843, 1510/1845.

⁹ Gr. Moldvai (1806—?), originar din Pinticul săsesc (jud. Cluj), a rămas cunoscut în istoria învățămîntului românesc din Transilvania prin activitatea sa didactică, desfășurată la Beiuș (1833—1834) și la Blaj (1834—1845). A funcționat ca profesor de limba germană la școala de obște (normală) și la gimnaziu (liceu). Implicat în procesul lemenian, Gr. Moldvai va fi destituit din corpul didactic și expulzat din rîndul clerului greco-catolic. Tîrziu, va activa ca dascăl la școala normală din Brașov (N. Comșa, *op. cit.*, p. 70).

Prin efortul deus la catedră, de pe urma căruia a rămas un manuscris, astăzi pierdut, despre *Istoria literaturii germane pentru elevi* (cf. I. Wolff, *Herderianismul — componentă a ideologiei generației române de la 1848 din Transilvania*, în *Marisia*, VIII, 1978, p. 150—151), prin activismul cultural, fiind unul din cărturarii blăjeni abonați ai periodicelor brașovene, editate de G. Bariț (*George Bariț și contemporanii săi*, IV, Coordonatori: Ștefan Pascu și Iosif Pervain, București, 1978, *passim*) și prin adăugarea la ideile de reformare a învățămîntului românesc de la Blaj, vis-à-vis de proiectul din 14 octombrie 1842 (I. Mărza, *Proiecte de reformare a învățămîntului la Blaj în anii premergători revoluției de la 1848*, în *Sargetia*, XIV, 1979, pp. 329—342) Gr. Moldvai se înscrie în galeria dascălilor progresiști ai Blajului în ajun de revoluție (Cf. și N. Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800—1867*, București, 1971, p. 31, 35, 40).

¹⁰ Din vasta bibliografie asupra acestei instituții de învățămînt românesc, reținem în acest context doar: I. Antonelli, *Breviaru istoricu alu scoaleloru de in Blasiu*, în *Program'a Gimnasiului superore, Preparandiei, Normei și școlei populare de fetiție de in Blasiu pre anulu scolasticu 1876/7*, Blasiu, Cu tip. Semin.,

Primul *Synopsis Materiae*¹¹, pe care-l vom cerceta și interpreta, a fost redactat de profesorul Gr. Moldvai. Se referă la primul semestru al anului școlar 1841. Examenul la limba germană pentru elevii gimnaziului din Blaj urma să se desfășoare, sub patronajul episcopului și directorului suprem al instituției Ioan Lemeni, la 4 februarie 1841 (Vezi *Anexa I*). Din cercetarea elevilor care trebuiau să răspundă la examen (*Nomina Rospendentium*) rezultă că urmau să se prezinte în fața comisiei examinatoare 90 de cursanți. Aceștia erau împărțiți pe clase, după cum urmează: 10 *poetae*, 20 *rhetores*, 13 *syntaxistae*, 19 *grammatistae* și 27 *principistae* (Vezi *Anexa I*). De fapt, sînt numai 89 elevi înscriși, fiindcă numărul 63 nu apare precizat în *Synopsis Materiae* (Fig. 1).

Sub raportul identificărilor unor elevi din cele 5 clase gimnaziale — căci aceasta era structura gimnaziului latin de la Blaj — nu am reușit, să avem, în acest stadiu al investigațiilor, rezultate concludente. În schimb, numele și prenumele elevilor, redactate în limba latină specifică Transilvaniei primei jumătăți a secolului al XIX-lea, ar prezenta interes mai ales în ceea ce privește cercetările lingvistice cu profil onomastic (Cf. *Anexa I*).

Însă, o importanță deosebită prezintă *Synopsis Materiae*, în ceea ce privește conținutul învățămîntului la gimnaziul din Blaj, Partea finală a documentului include un paragraf, intitulat *Complexus Materiae* (Vezi *Anexa I*). Cercetarea și interpretarea acestuia ne pune în fața problemelor majore din obiectul de studiu, în cazul de față limba germană, pentru care urmau să se pregătească elevii înscriși la examen¹². Din parcurgerea celor 7 paragrafe, înregistrate în *Complexus Materiae*, rezultă că profesorul Gr. Moldvai a propus elevilor de la gimnaziul căriesc din Blaj în cursul semestrului I al anului școlar 1841 problemele de bază ale morfologiei și sintaxei germane, fără să fi fost neglijate cititul și scrisul¹³.

Din problematica fundamentală a morfologiei germane, ce urma să fie aprofundată de elevii înscriși la examen, reținem declinarea substantivelor, adjectivelor și pronumelor („Nomina substantiva, adjectiva, et pronomina declinare“), conjugarea verbelor auxiliare, regulate și neregulate („Auxiliaria, Regularia, ac Irregularia verba flectere“) și, în fine, în direcția utilizării diferitor prepoziții („Praepositiones diversos casus regentes“)¹⁴ (*Anexa I*).

Prin obiectul de studiu al limbii germane se urmărea, după cum rezultă din materialul arhivistic cercetat, nu numai pregătirea elevilor

1877, pp. 5—22; N. Brânzeu, *Școalele din Blaj. Studiu istoric*, Sibiu, „Tipografia“, 1898, pp. 50—58; N. Albu, *op. cit.*, pp. 26—28.

Pentru o interpretare critică a literaturii istorice cu privire la școlile de la Blaj pînă la revoluția din 1848 (inclusiv despre gimnaziu) cf. I. Mărza, *Istoriografia românească cu privire la școlile din Blaj*, ms., 51 p.

¹¹ Arhivele statului. Filiala jud. Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj (Cabinetul mitropolitului), 241/1841, f. 1 r — 2 r. Se susține existența unui material arhivistic similar, pentru liceul de la Blaj, în anul școlar 1839/1840. Cf. N. Albu, *op. cit.*, p. 40.

¹² Idem, f. 2 r.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

Synopsis Materiae

Primo Semestrali Examine

quod
Regii Gymnasii Blasiensis & Iurensis
Linguae Germanicam frequentantes
sub Praesidio

Allusificationi ac Reverendissimi Domini
Decani Joannis Lemeny de eadem Puncta
Mixtione per Magnum Transylvanicae Prince-
palem partemque eadem reappliatas Episcopi Inno-
centii catholiceorum Regis item Gymnasii Blasi-
ensis Superioris Directoris.

Anno 1841 die 4ta Februarii subteranno

Nomina Insipientium

<i>Poetiae</i>		<i>Classis Superioris</i>	
1. <i>Beei</i>	<i>Stavrus</i>	1. <i>Stava</i>	<i>Latavrus</i>
2. <i>Pravus</i>	<i>Stavrus</i>	2. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>
3. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>	3. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>
4. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>	4. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>
5. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>	5. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>
6. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>	6. <i>Stava</i>	<i>Stavrus</i>

Fig. 1 — *Synopsis Materiae* [...] pentru examenul semestrului I 1841, f. 1 r.

cu temeinice cunoștințe toeretice ci și instruirea lor pentru activitatea practică, pe care urmau să o desfășoare după încheierea cursurilor. Mai precis, prin cunoștințele transmise, conducerea gimnaziului din Blaj și profesorul Gr. Moldvai urmăreau ca elevii să fie capabili a folosi limba germană în sfera diferitelor compartimente ale viitoarelor ocupații. Numai aceasta poate fi explicația unor prevederi cât se poate de clare din *Complexus Materiae*. Avem în vedere problematica însumată de paragrafele 5—7, în care se menționează atât metoda construirii de „breves sententias”, prin aplicarea regulilor generale ale sintaxei, cât și exercițiile de traducere din limba germană în limba maternă elevilor, „in vernaculum”¹⁵ (*Anexa I*). În mod firesc, nu se putea neglija caligrafia aceluiași obiect de studiu, pentru care se indicau, în concordanță cu specificul limbii germane, atât de necesarele „Specimina Calligraphiae”¹⁶ (probabil, în caractere gotice) (*Anexa I*).

După cum rezultă din *Synopsis Materiae*, elevii din clasele de *poetae*, *rhetores*, *syntaxistae*, *grammatistae* și *principistae* de la gimnaziul românesc din Blaj, înscriși pentru examenul primului semestru al anului școlar 1841, trebuiau să pregătească pentru limba germană subiectele mai sus prezentate. Ne exprimăm regretul că, din documentul arhivistic cercetat, nu apar calificativele obținute de elevii examinați (cum am întâlnit pentru alte obiecte de studiu la același gimnaziu) și nici acea diferențiere a obiectului de studiu pentru fiecare clasă. Cu siguranță că trebuie să fi existat o asemenea individualizare în predarea limbii germane. Avem în considerație nu numai gradul diferit de dezvoltare intelectuală a elevilor de la o clasă la alta ci și evoluția istorică a limbii și literaturii germane, complexitatea gramaticii etc. Toate acestea presupuneau o jalonare a materiei predate, după nivelul diferit de înțelegere a „Regii Gymnasii Blasiensis Iuvenes”.

Pentru semestrul al doilea al anului școlar 1841, propunerea limbii germane la clasele gimnaziale din Blaj nu diferă față de situația semestrului I, decît cu cîteva excepții. Aceasta rezultă din parcurgerea unui nou *Synopsis Materiae*, redactat în vederea susținerii examenului semestrului al doilea, la 1 iulie 1841¹⁷ (*Anexa II*). Se poate constata, dintr-o cercetare paralelă a celor două *Synopsis Materiae* pentru anul școlar 1841, aceeași structură la *Nomina Examinandorum*. Pentru semestrul al doilea sînt incluși 90 de elevi. Diferențe există doar în ceea ce privește persoanele elevilor înscriși pentru a participa la examene. Numărul elevilor rămîne același¹⁸ (Cf. *Anexa I—II*).

Investigații recente de arhivă ne-au pus în fața unor documente similare, din care rezultă de asemenea predarea limbii germane în gimnaziul de la Blaj¹⁹. De data aceasta este vorba de examenul semestrului al doilea al anului școlar 1843. Data era fixată pentru 4 iulie 1843 (*Anexa III*).

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Idem*, f. 3 r — 4 r.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arhivele statului. Filiala jud. Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj, 1455/1843, f. 9 r — 10 v.

Adresat aceluiași episcop al românilor greco-catolici și, în același timp, director suprem al gimnaziului regesc din Blaj, în formularea clasică pe care o cunoaștem deja, *Synopsis Materiae* conține înregistrați, în cadrul rubricaturii *Nomina Examinandorum*, 69 de elevi ai acestei instituții de învățămînt românesc²⁰. Elevii, care urmau să se prezinte la examen, sînt împărțiți în două grupe. „In Prima Divisione“ apar 26 de elevi înscriși. „In Secunda Divisione“ au fost incluși 43 de elevi²¹ (*Anexa III*). Numărul total al elevilor planificați pentru examenul de limba germană, la cursul predat de profesorul Gr. Moldvai, este de 68. Așa reiese din ultima poziție de la *Synopsis Materiae*²². În realitate, au fost 69 de elevi, fiindcă numărul 46 din cadrul celei de a doua diviziuni se repetă²³. (Fig. 2).

Conținutul învățămîntului, ce se degajă cu claritate din *Complexus Materiae*²⁴, nu diferă față de problematica pusă în fața elevilor de la aceeași instituție de învățămînt pentru cele două semestre ale anului școlar 1841 (Cf. *Anexa I—III*).

Aceasta este situația predării limbii germane la gimnaziul românesc din Blaj pentru semestrele I—II ale anului școlar 1841 și pentru semestrul II al anului 1843. Din alte investigații de arhivă există posibilitatea să analizăm aceeași problematică pentru semestrul II al anului școlar 1845²⁵. Avem la îndemînă un *Synopsis Materiae*, adresat lui Ioan Lemeni, episcopul de la Blaj și directorul suprem al gimnaziului crăiesc din localitate²⁶. Structura materialului arhivistice este deja cunoscută, din documentele anterior prezentate.

Examenul pentru semestrul al doilea al anului 1845 urma să aibă loc la 7 iulie 1845²⁷, deși, inițial, examenele publice în gimnaziul din Blaj fuseseră programate pentru 14 iulie²⁸.

Synopsis Materiae pentru semestrul al doilea al anului școlar 1845 însumează, în partea întii, 91 de elevi. Ei urmau să se prezinte la examenul de limba germană, sub conducerea profesorului Gr. Moldvai²⁹. Elevii detectați în *Nomina Examinandorum* erau împărțiți pe clase, după cum urmează: 8 *poetae*, 12 *rhetores*, 18 *syntaxistae*, 22 *grammatistae*, 31 *principistae*³⁰ (*Anexa IV*).

Ca și în cazul celorlalți elevi, înscriși la examenul de limba germană pentru semestrele anului școlar 1841 și pentru al doilea semestru al anului 1843, nici din acest *Synopsis Materiae* nu am descoperit, cel

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Idem*, f. 10 r.

²³ *Idem*, f. 9 v.

²⁴ *Idem*, f. 10 r.

²⁵ Arhivele statului. Filiala jud. Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj, 1510/1845, f. 3 r — 4 v.

²⁶ *Idem*, f. 3 r.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Cf. scrisoarea lui Gr. Moldvai, „in R. Gym. Blasiensem Lingvae Ger. Professor“, datată Blaj, 6 iulie 1845, adresată episcopului Ioan Lemeni, în Arhivele statului, Filiala jud. Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj, 1510/1845, f. 1 r — 2 v.

²⁹ *Idem*, f. 3 r — 4 r

³⁰ *Ibidem*.

11	W. Klein	Thomas	19	Papp	Stephan
12	M. H. Klein	Victor	20	Papp	Therese
13	M. H. Klein	Victor	21	Kempner	Anna
14	K. H. Klein	David	22	Kempner	Stephan
15	M. H. Klein	Ernst	23	Stroh	Thomas
16	Klein	David	24	Stroh	Anna
17	Papp	Stephan	25	Wille	Anna
18	Papp	Thomas	26	Wille	Victor
In Second Division					
27	Stroh	Peter	42	Kempner	Thomas
28	Kempner	Stephan	43	Erdel	Ernest
29	Stroh	Victor	44	Kempner	Anna
30	Anna	Thomas	45	Kempner	Thomas
31	Stroh	Ernst	46	Kempner	Thomas
32	Papp	Ernst	47	Kempner	Stephan
33	Papp	Thomas	48	Kempner	Stephan
34	Kempner	Ernst	49	Kempner	Thomas
35	Kempner	Ernst	50	Kempner	Thomas
36	Kempner	Ernst	51	Kempner	Thomas
37	Kempner	Ernst	52	Kempner	Thomas
38	Kempner	Ernst	53	Kempner	Thomas
39	Kempner	Ernst	54	Kempner	Thomas
40	Kempner	Ernst	55	Kempner	Thomas

Fig. 2 — Tabel cu elevii gimnaziului crăiesc din Blaj, care urmau să participe la examenul din 4 iulie 1843.

puțin în stadiul actual de cercetare, elevi care, în anii revoluției sau chiar ulterior ei, s-ar fi evidențiat în diferite domenii ale istoriei Transilvaniei³¹. Ca și în cazul celorlalte *Synopsis Materiae*, cercetarea elevilor ar fi interesantă, după opinia noastră, din punctul de vedere al lingvisticii onomastice (*Anexa IV*).

Comparativ cu situația celorlalte examene la limba germană, prezentate deja în cadrul comunicării de față, nu am întâlnit nici o schimbare esențială, în ceea ce privește materia pentru examen, ce urma să fie preparată de elevi³². Chestiunile obiectului de învățămînt al limbii germane, asupra cărora s-au fixat conducerea gimnaziului românesc din Blaj și profesorul Gr. Moldvai, au rămas, în mare, aceleași. Micile deosebiri existente se referă la formulări. Acestea se încadrează, totuși, în tipicul destul de aparte al unor documente similare, atât de importante pentru cercetarea conținutului învățămîntului românesc la gimnaziul regesc de la Blaj (*Anexa I—IV*).

Așadar, și pentru examenul din 7 iulie 1845, care încheia semestrul al doilea al anului școlar 1845, elevii urmau să prepare din limba și literatura germană, predată de același Gr. Moldvai, chestiunile fundamentale ale materiei. Acestea vizau nu numai o pregătire teoretică ci și una practică³³ (*Anexa IV*). Cînd facem asemenea precizare, avem în vedere tematica de ansamblu a examenului la obiectul de studiu respectiv. Era concentrată, în mod firesc, în jurul unor probleme majore de morfologie și sintaxă. Așa erau, de pildă, declinarea substantivelor, adjectivelor și pronomelor, conjugarea verbelor auxiliare, regulate și neregulate, utilizarea diferitelor prepoziții, alcătuirea unor propoziții scurte, pe baza regulilor generale ale sintaxei, traducerile în limba română și nelipsitele exerciții de caligrafie³⁴ (*Anexa IV*). (Fig. 3.)

Concluziile care se impun pe marginea cercetării despre predarea limbii germane la gimnaziul crăiesc de la Blaj în prima jumătate a secolului al XIX-lea — așa cum se conturează din documentele pe care le publicăm acum — se referă nu numai la importanța informativă și formativă a obiectului de studiu ca atare pentru elevii instituției de învățămînt de la Blaj ci și la semnificația cultural-politică a aceleiași probleme.

Prin predarea limbii germane la gimnaziul românesc de la Blaj de către profesorul Gr. Moldvai elevii au putut beneficia de certe cunoștințe teoretice, aplicabile ulterior în practică, avînd la bază problemele fundamentale ale morfologiei și sintaxei limbii germane. Mai mult

³¹ Menționăm aceasta, fiindcă am obținut rezultate interesante, în cazul cercetării elevilor de la gimnaziul crăiesc din Zlatna și de la liceul din Blaj, pornind de la câteva informații documentare, coroborate cu unele lucrări de specialitate — avem în vedere mai ales S. Dragomir, *Studii și documente privitoare la revoluția românilor în anii 1848—49*, II, Sibiu, Tip. „Cartea Românească din Cluj”, 1944, pp. 144—160 (*Verzeichnis der siebenbürgisch-romänischen Intelligenzen für das Jahr 1849*). Cf. I. Mărza, *Elevi ai gimnaziului crăiesc din Zlatna*, I—II, în *Apulum*, X, XV, 1972, 1977, pp. 347—372, 409—430; idem, *Elevi ai liceului din Blaj (1836—1837)*, în *AIACN*, XI, 1978, pp. 417—427.

³² Doc. 1510/1845, f. 4 r.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

66. Peter Andreas	77. Lujau Loren
67. Baptian Gabriel	78. Papp Anton
68. Peter James	79. Papp Stephan
69. Sebastei Alexander	80. Papp Anton
70. Tura Johann	81. Simon Georg
71. Mandig Basilius	82. Peter Ladisl
72. Maria Georgius	83. Stern Steph
73. Hapman Georgius	84. Peter David
74. Miller Stephonus	85. Strossan Demetri
75. Holzman Anton	86. Stejha David
76. Viasac Joseph	87. Trian Steph
77. Komers Anton	88. Vidyly Joseph
78. Papp Lujau	89. Zindel Lucius

Complexus Materie & Materie

1. Dene germanice legere.
2. & Verbum substantivum, & affectum Davanum ad. Linna
3. & Auxiliaria, regularia ac irregularia verba flexione
4. & Praepositiones diversos casus regentes.
5. & Methodum brevem sententiarum secundum genera
verales regulas syntaxi continendi.
6. & Plurimi, in vernaculum, & octavo sunt exponendi.
7. & Libris necesse specimen Calligraphiae.

Fig. 3 — Complexus Materie cu problematica limbii germane pentru examenul din 7 iulie 1845.

ca sigur că, alături de cunoștințele teoretice și practice, propuse în cadrul altor obiecte de învățămînt de la același gimnaziu, studiul limbii germane va fi fost folosit, prin suma noțiunilor transmise, de către foștii elevi, în diferite domenii ale vieții politice, culturale, religioase și economice din Transilvania secolului trecut.

Parte integrantă a conținutului învățămîntului din acest centru școlar transilvănean — avem în vedere gimnaziul din Blaj — predarea limbii germane capătă noi și importante valențe culturale și politice. Ne gîndim, în contextul acestei comunicări*, doar la două exemple.

Ideile lui Herder sau ale altor filosofi germani³⁵, mai ales cele cu privire la limbă și popor, națiune și stat, educație etc. au putut pătrunde în centrul intelectual românesc de la confluența Tîrnavelor, alături de alte căi, și prin lecțiile de limba și literatura germană, susținute de profesorul Gr. Moldvai. Cu atît mai mult cu cît acestui profesor i se atribuie manuscrisul *Istoria literaturii germane pentru elevi* și posesia unor volume din opera lui Herder³⁶. De asemenea, prin cunoștințele de limba și literatura germană, elevii blăjeni au putut înțelege mai bine tainele filosofiei germane (kantiene), mai ales acea profesată de Krug, prin cursurile lui S. Bărnăuțiu și T. Cipariu.

Neîndoios că, prin cursurile lui Gr. Moldvai de la gimnaziul din Blaj — ale căror dimensiuni le putem întrezări cu ajutorul documentelor de arhivă prezentate — s-au putut răspîndi o parte din ideile herderiene sau a fost facilitată înțelegerea filosofiei kantiene printre viitorii intelectuali români, unii dintre ei participanți la revoluția de la 1848—1849, formați pe băncile aceleiași instituții de învățămînt. Iată două exemple, concludente după opinia noastră, care amplifică semnificațiile cultural-educative ale limbii germane ca obiect de studiu într-un centru școlar transilvănean de talia Blajului, în anii premergători revoluției.

* Text prezentat în cadrul Sesiunii științifice „Unitate și continuitate în istoria poporului român“, organizată de Muzeul județean Hunedoara — Deva, între 16—17 noiembrie 1979.

³⁵ În legătură cu influența filosofiei germane în centrul școlar al Blajului, mai ales asupra profesorului S. Bărnăuțiu, vezi, dintre ultimele cercetări: D. Ghișe, P. Teodor, *Contribuții la cunoașterea activității filozofice a lui Simion Bărnăuțiu*, în *Revista de filozofie*, XI, 3, 1964, pp. 359—369; P. Teodor, *Noi precizări în legătură cu izvoarele lucrărilor bărnăuțiene*, în *Studia*, 1, 1972, pp. 33—38; A. Andea, *Libertatea națională în concepția lui Simion Bărnăuțiu*, în *Centenar muzeal orădean*, 1972, pp. 295—302; idem, *Libertate și proprietate în concepția lui Simeon Bărnăuțiu*, în *Studia*, 1, 1973, pp. 33—51; idem, *Beiträge zum pädagogischen Denken Simeon Bărnăuțius in der Zeit seiner Blajer Tätigkeit*, în *Noesis*, III, 1975, pp. 187—198.

³⁶ I. Wolf, *art. cit.*, p. 148, 150.

ANEXA

I

SYNOPSIS MATERIAE

**pro
Primo Semestrali Examine
quod**

**Regii Gymnasii Blasiensis Iuvenes
Lingvam Germanicam frequentantes
sub Praesidio**

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini IOANNIS LEMÉNY de eadem Divina Miseratione per Magnum Transylvaniae Principatum partesque eidem reapplicates Episcopi Graeci Ritus Catholicorum Regii item Gymnasii Blasiensis Supremi Directoris,

Anno 1841. die 4ta Februarii subiverunt.

NOMINA RESPONDENTIUM			
	P O E T A E	21	Papp Gregorius
1	Boer Ioannes	22	Papp Simeon
2	Borsan Ioannes	23	Rátz Ioannes
3	Fekete Michael	24	Szabo Antonius
4	Kolbászi Ioannes	25	Szabo Carolus
5	Lukáts Elias	26	Székely David
6	Puskás Georgius	27	Szpetecian Nicolaus
7	Rátz Sigismundus	28	Szimonis Ladislaus
8	Szora Antonius	29	Thordasy Amos
9	Török Rudolphus	30	Vlad Nicolaus
10	Vintze Aaron		S Y N T A X I S T A E
	R H E T O R E S	31	Bárná Iosephus
11	Angyel Ioannes	32	Deák Georgius
12	Benyei Basilius	33	Fabian Ludovicus
13	Csongvai Samuel	34	Hobitza Ioannes
14	Dobrin Nicolaus	35	Lászlo Antonius
15	Farkas Demetrius	36	Mathe Georgius
16	Farkas Michael	37	Moldován Elias
17	Féjérvári Nicolaus	38	Oltyán Ladislaus
18	Illee Alexandre	39	Papp Alexander
19	Korkos Simeon	40	Papp Iacobus
20	Papp Basilius	41	Papp Nicolaus

NOMINA EXAMINANDORUM			
42	Schotropa Simeon	66	Baralovits Athanas.
43	Veltz Nicolaus	67	Boer Georgius
	GR A M M A T I S T A E	68	Criste Ioannes
44	Árpádi Alexander	69	Csáklány Alexander
45	Baternai Gregorius	70	Deak Nicolaus
46	Beldian Simeon	71	Fügedi Basilius
47	Csungár Petrus	72	Fügedi Demetrius
48	Csuts Nicloaus	73	Gerendi Simeon
49	Elekesy Theodorus	74	German Angelus
50	Manuel Procopius	75	Getzi Basilius
51	Kutfalvi Ioannes	76	Gusaile Moises
52	Ladai Simeon	77	Lázár Alexander
53	Nemes Alexander	78	Matsuha Flore
54	Nemes Basilius	79	Maera Alexander
55	Oltyán Basilius	80	Moldvai Paulus
56	Ontyán Ioannes	81	Moldovan Philon
57	Papp Michael	82	Nyagoi Basilius
58	Papp Laurentius	83	Papp Basilius
59	Papp Nicolaus	84	Papp Georgius
60	Papp Theodorus	85	Papp Ioannes
61	Papp Stephanus	86	Porea Ioannes
62	Raduly Iacobus	87	Rátz Ioannes
	P R I N C I P I S T A E	88	Szabo Ioannes
64	Aranyasy Iosephus	89	Tartza Daniel
65	Aaron Iocahimus	90	Ungur Dyonisius

COMPLEXUS MATERIAE

1. Bene germanice legere.
2. Nomina substantiva, adjectiva, et pronomina declinare.
3. Auxiliaria, Regularia, ac Irregularia verba flectere.
4. Praepositiones diversos casus regentes.
5. Methodum breves sententias secundum generales regulas syntaxeos construendi.
6. Plurimi in vernaculum vertere sunt exercitati; — his accessere.
7. Specimina Calligraphiae.

F. 2 v: „841 E Lingua Germanica“.

Arhivele statului. Filiala județului Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj (Cabinetul mitropolitului), 241/1841, f. 1 r — 2 r.

II

SYNOPSIS MATERIAE

pro
Secundo Semestrali Tentamine
quod

Regii Gymnasii Blasiensis Iuvenes
Lingvam Germanicam frequentantes
sub Praesidio

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini IOANNIS LEMÉNY de eadem
Miseratione per Magnum Transylvaniae Principatum partesque eidem reappli-
catus Episcopi Graeci Ritus Catholicorum Regii item Gymnasii Blasiensis Supremi
Directoris

Anno 1841 die 1ma Iulii subiverunt

NOMINA EXAMINANDORUM			
	P O E T A E	22	Szabo Antonius
1	Boer Ioannes	23	Szabo Carolus
2	Borsán Ioannes	24	Székely David
3	Fekete Michael	25	Szpetecian Nicolaus
4	Kolbászi Ioannes	26	Szimonis Ladislaus
5	Lukáts Elias	27	Vlad Nicolaus
6	Puskás Georgius		S Y N T A X I S T A E
7	Szora Antonius	28	Bárna Iosephus
8	Török Rudolphus	29	Deak Georgius
9	Vintze Aaron	30	Fábian Ludovicus
	R H E T O R E S	31	Hobitza Ioannes
10	Angyel Ioannes	32	Oltyán Ladislaus
11	Benyei Basilius	33	Papp Alexander
12	Csongvai Samuel	34	Papp Iacobus
13	Dobrin Nicolaus	35	Papp Nicolaus
14	Farkas Demetrius	36	Schotropa Simeon
15	Farkas Michael	37	Véltz Nicolaus
16	Illee Alexander		G R A M M A T I S T A E
17	Korkos Simeon	38	Arpadi Alexander
18	Papp Basilius	39	Baternai Geogius
19	Papp Gregorius	40	Beldian Simeon
20	Papp Simeon	41	Csungár Petrus
21	Rátz Ioannes	42	Csuts Nicolaus

NOMINA EXAMINANDORUM			
43	Elekesy Theodorus	66	Barbalovits Athanas.
44	Manuel Procopius	67	Boer Georgius
45	Kutfalvi Ioannes	68	Criste Ioannes
46	Ladai Simeon	69	Csáklány Alexander
47	Nemes Alexander	70	Deak Nicolaus
48	Nemes Basilius	71	Fügedi Basilius
49	Oltyan Basilius	72	Fügedi Demetrius
50	Ontyán Ioannes	73	Gerendi Simeon
51	Papp Michael	74	German Angelus
52	Papp Laurentius	75	Getzi Basilius
53	Papp Nicolaus	76	Gusaile Moises
54	Papp Theodorus	77	Lázár Alexander
55	Papp Stephanus	78	Matsuha Flore
56	Pascheu Basilius	79	Mera Alexander
57	Raduly Iacobus	80	Moldvai Paulus
58	Sojmosán Ioannes	81	Moldovan Philon
59	Singeorzan Ioannes	82	Nyagoi Basilius
60	Tanko Simeon	83	Papp Basilius
61	Tille Ioannes	84	Papp Georgius
62	Vitéz Gregorius	85	Papp Ioannes
63	Vladislav Paulus	86	Porea Ioannes
	PRINCIPISTAE	87	Rátz Ioannes
64	Aranyasy Iosephus	88	Szabo Ioannes
65	Aaron Ioachimus	89	Tartza Daniel
		90	Ungur Dyonisius

COMPLEXUS MATERIAE

1. Bene germanice legere.
2. Nomina substantiva, adjectiva, et pronomina declinare.
3. Auxiliaria, Regularia, ac Irregularia verba flectere.
4. Praepositiones diversos casus regentes.
5. Methodum breves sententias secundum generales regulas syntaxeos construendi.
6. Plurimi in vernaculum vertere sunt exercitati; — his accessere.
7. Specimina Calligraphiae.

F. 4 v: „841 E Lingua Germanica“.

Arhivele statului, Filiala județului Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj (Cabinetul mitropolitului), 241/1841, f. 3 r — 4 r.

III

SYNOPSIS MATERIAE
pro

Secundo Semestrali Tentamine
Regii Gymnasii Blasiensis Iuvenes
Lingvam Germanicam frequentantes
sub Praesidio

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini IOANNIS LEMÉNY de Eadem Divina Miseratione per Magnum Transylvaniae Principatum partesque eidem reapplicatas Episcopi Graeci Ritus Catholicorum Regii item Gymnasii Blasiensis Supremi Directoris,

Anno 1843 die 4 Uulii subiverunt.

NOMINA EXAMINANDORUM			
In Prima Divisione		In Secunda Divisione	
1	Aaron Ioachi.	27	Anka Petrus
2	Barbalovits Athan.	28	Aranyasi Iosephus
3	Beldian Simeon	29	Barbuz Gabriel
4	Cassian Georgius	30	Barna Ioann.
5	Corneli Demetrius	31	Balinth Georg.
6	Czetz Basil	32	Boer Georg.
7	Darabant Ioan.	33	Boer Moyses
8	Gamma Alex.	34	Beretzki Alex.
9	Guscheile Moises	35	Brán Eman.
10	Fabian Ludovicus	36	Csáklány Alex.
11	Hobitza Ioannes	37	Ciugudean Basil
12	Medesan Nicol.	38	Deak Ioannes
13	Menei Nicol.	39	Demsusan Beniam.
14	Nemes Basil	40	Dregus Basil
15	Manuel Procop.	41	Dohe Michael
16	Oltean Basil	42	Dumbrava Ioann.
17	Papp Iacobus	43	Enyedi Emanuel
18	Papp Laurent.	44	Dumbrava Ioan.
19	Papp Stephanus	45	György Ioann.
20	Papp Theodorus	46	Hozan Basilius
21	Sengiorzan Ioann.	47	Iovian Iosephus
22	Soimesan Stepahn	47	Kájáan Georgius
23	Szabo Ioannes	48	Koszté Iosephus
24	Tanko Simeon	49	Kutfalvi Demetrius
25	Tille Ioan.	50	Leliutz Philemon
26	Vlad Nicol.	51	Lázár Georgius

NOMINA EXAMINANDORUM			
52	Lupu Theodorus	61	Papp Ioan.
53	Moldován Nicol.	62	Papp Simeon
54	Nyagoi Basil	63	Petrán Nicol.
55	Orosz Emanuel	64	Szöts Georg.
56	Pavo Basilius	65	Ungur Dyonis.
57	Papp Georgius	66	Valea Ioan.
58	Papp Ioseph.	67	Vecherean Ioan.
59	Papp Basil minor	68	Zeppa Ioann.
60	Papp Basil maior		

Complexus Materiae

1. Bene legere germanice.
2. Nomina Substantiva, Adiect. Pronomina declinare.
3. Auxiliaria, Regularia, ac irregularia verba flectere.
4. Praepositiones diversos casus regentes.
5. Methodum breves sententias secundum generales regulas syntaxeos construendi.
6. Omnes ex prima divisione, ex secunda capaciores in vernaculum vertere sunt exercitati,

Quibus accessere specimena Calligraphiae.

F. 10 v: 843 Die 4^a Julii e lingua Germanica.

Arhivele statului. Filiala județului Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj, nr. 1455/1843, f. 9 r — 10 r.

IV

Complexus Materiae

pro
Secundo Semestrali Tentamine
quod

Regii Gymnasii Blasiensies Iuvenes
Lingvam Germanicam frequentantes
sub Praesidio

Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini IOANNIS LEMÉNY de Eadem Divina Miseratione per Magnum Transylvaniae Principatum partesque eidem re-applicates Episcopi G. R. Catholicor. Regii item Gymnasii Blasiensis Supremi Directoris

Anno 1845 die 7 Iulii subiverunt

NOMINA EXAMINANDORUM

	P o e t a e	35	Serban Cyrillus
1	Barbalovits Athan.	36	Stojka Adam
2	Corneli Demetrius	37	Szöts Gregor
3	Darabant Ioannes	38	Valia Ioannes
4	Csiugudian Basil		G r a m m a t i s t a e
5	Elekesi Theod.	39	Aaron Nicolaus
6	Guseile Moises	40	Banyász Michael
7	Marosan Ioannes	41	Boesát Alexand.
8	Szabo Ioannes	42	Boterla Alexander
	R h e t o r e s	43	Deak Cyrilus
9	Aaron Ioseph.	44	Dendiu David
10	Barbuz Gabri	45	Elekfi Ioannes
11	Balastelki Alym.	46	Filip Georgius
12	Báts Ioannes	47	Laday Nicol.
13	Demsusán Beniam.	48	Marcu Samuel
14	Kutfalvi Demetrius	49	Maxin Ioannes
15	Lászlo Nicol.	50	Miksa Iosephus
16	Loliutii Philemon	51	Moldovan Erimias
17	Nemes Constanti	52	Moldovan Ioannes
18	Nemes Ioannes	53	Marosán Basilius
19	Orosz Demetrius	54	Marosán Ioannes
20	Papp Simeon.	55	Oltian Isidorus
	S y n t a x i s t a e	56	Saturn Simeon
21	Beretzki Alex.	57	Tordási Ioannes
22	Boer Moises	58	Triff Alexand.
23	Dop Elias	59	Török Basilius
24	György Ioannes	60	Vasilion Ioannes
25	Kaluger Basil		P r i n c i p i s t a e
26	Kornea Leon	61	Axente Ariton
27	Coszte Steph.	62	Bányá Ioannes
28	Kiss Alex.	63	Boer Iosephus
29	Lázár Georg.	64	Domsa Ioseph.
30	Lup Theod.	65	Dumitras Ioannes
31	Oltian Iacobus	66	Fodor Theodorus
32	Orosz Emanuel	67	Bogetzán Gabriel
33	Petrutia Georgius	68	Görög Ioannes
34	Rakotzi Demetrius	69	Gerendi Alexand.

NOMINA EXAMINVNDORUM			
70	Iuga Constan.	81	Papp Stephan.
71	Mánfy Basilius	82	Pandrea Ioan.
72	Májerean Georgius	83	Simon Georg.
73	Maxin Georgius	84	Szöts Ladisl.
74	Millea Stephanus	85	Szora Steph.
75	Moldovan Ioan.	86	Szabo Nicol.
76	Nicolae Ioseph.	87	Strezsán Demetri
77	Nemes Ioan.	88	Stojka David
78	Papp Isaias	89	Sirian Steph.
79	Puján Aaron	90	Visoly Ioseph.
80	Presza Aron	91	Zinvel Lucás

Complexus Materiae

1. Bene germanice legere.
2. Nomina Substantiva, Adjectiva, Pronomina declinare.
3. Auxiliaria, Regularia, ac irregularia verba flectere.
4. Praepositiones diversos casus regentes.
5. Methodum breves sententias secundum generales regulas syntaxeos construendi.
6. Plurimi in vernaculum vertere sunt exercitati.
7. Quibus accessere specimina Calligraphiae.

Arhivele statului. Filiala județului Alba. Fondul Mitropolia română unită Blaj, nr. 1510/1845, f. 3 r — 4 r.

L'ENSEIGNEMENT DE LA LANGUE ALLEMANDE AU LYCÉE DE BLAJ DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIX-ÈME SIÈCLE

Résumé

Au commencement de l'article on réalise un coup d'oeil rétrospectif sur le but et sur les conséquences de l'introduire de la langue allemande dans les divers domaines de l'activité publique de l'empire „des Habsbourgs“ pendant la période réformiste de l'empereur Iosif II. L'auteur étudie, par la suite, quatre documents archivistiques qui existent à l'Archive de l'État, filiale du département Alba, le fond du Palais métropolitain roumain uniat Blaj — le Cabinet du métropolitain (241/1841, 1455/1843, 1510/1845).

De cet étude et de cette interprétation du matériel documentaire, publié dans le cadre de l'Anexe I—IV, on résulte quelques éléments essentiels pour l'enseignement de la langue allemande au lycée roumain de Blaj pendant la première moitié du dernier siècle.

Les quatre Synopses Materiae restent édifiants en ce qui concerne le contenu des leçons à cette école (la proposition, des éléments fondamentaux de la morphologie et de la syntaxe de la langue allemande, le niveau de préparation du professeur Gr. Moldvai, les élèves qui suivaient participer aux examens des semestres etc.).

Les conclusions de l'article soulignent l'importance de l'objet de l'étude de la langue allemande, sous le rapport de l'information et formation pour les élèves du lycée et les significations politiques-culturelles de l'enseignement de la langue allemande dans le centre intellectuel de Blaj, pendant les décennies qui précèdent la révolution de 1848.